

UDK 902/904

ISSN 0350-1639

***MACEDONIAE
ACTA
ARCHAEOLOGICA***

No 13

1992

Maced. acta archaeol. Број 13 Страни 1-294 Скопје 1993

ФАБУЛИ И ИГЛИ ОД ЖЕЛЕЗНОДОПСКИТЕ НАОЃАЛИШТА ВО ШТИПСКО

Резултатите од археолошките истражувања на локалитетите од железното време на територијата на општина Штип публикувани се во различни научни списанија, од различни автори во различен тематски контекст, најчесто, од објективни причини, без комплетен приказ т.е. целосна слика за едностите на едно наоѓалиште или одреден тип наоди. На некрополата Орлови Чуки Дол кај селото Радање истражувањата ги започнал уште И. Венедиков,¹ а ги продолжиле М. и Д. Гарашанин.² На локалитетот Горно Поле кај Стар Караорман вршени се археолошки истражувања под раководство на И. Микулчиќ.³ Во атарот на истото село, на локалитетот Орлови Чуки, работеле И. Микулчиќ⁴ и Р. Пашиќ,⁵ одека на некрополата Марков Камен кај Штипско Ново Село, заштитни ископувања изведувал И. Микулчиќ.⁶

Со оглед на големото културно и хронолошко значење што им се дава на наодите од групата на фибули и , во оваа прилика ќе им посветиме посебно внимание, со цел, на едно место и што е можно поцелосно да ги презентираме, што би значело воедно и прилог кон нивното типолошко, хронолошко и културно вреднување.

ФИБУЛИ

Според основните формални карактеристики, фибулите можат да се поделат во две групи и тоа: наочарести и лачни.

Наочарести фибули се откриени на два локалитета, во рамките на некрополите Орлови Чуки, Стар Караорман и Бабите, помеѓу Штип и Стар Караорман.

Според начинот на кој се поврзани дисковите, се издвојуваат наочарести фибули со т.н. „осмица“ и наочарести фибули без т.н. „осмица“.

¹ И. Венедиков, Разкопки и проучвания I (1948).

² М. Гарашанин – Д. Гарашанин, Археолошка ископавања у селу Радању, на локалитетот „Криви Дол“, Зборник на Штипскиот Народен музеј, I, 1958-1959, 9-61.

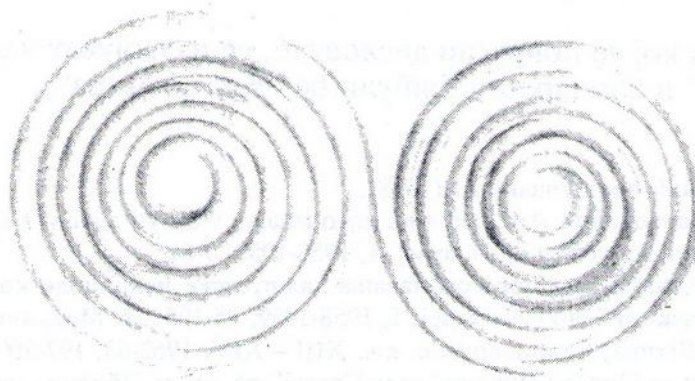
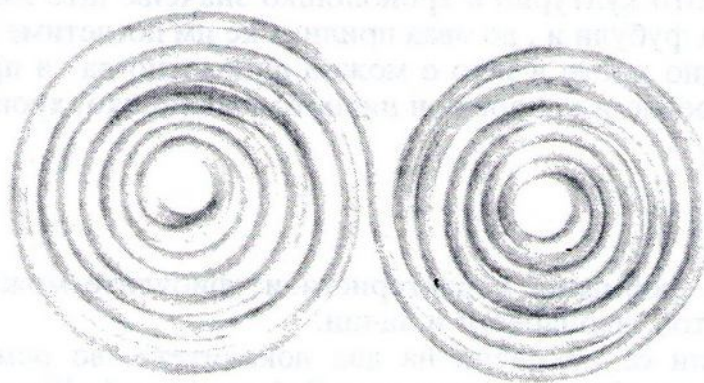
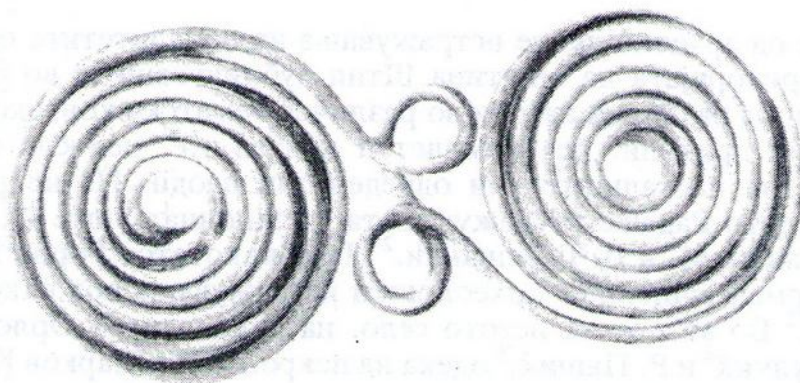
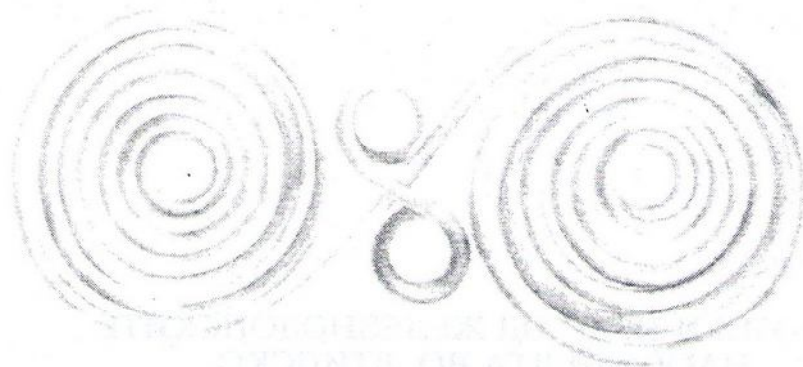
³ И. Микулчиќ, Извештај са пробног ископавања халштатске некрополе код села Стар Караорман, Зборник на Штипскиот Народен музеј, I, 1958-1959, 95-105; И. Микулчиќ, Илирски хајски гробови из околине Штипа, Старица, н.с. књ. XIII – XIV, 1962-63, 197-209.

⁴ И. Микулчиќ, Могили од Орлова Чука кај село Стар Караорман, Зборник на Штипскиот Народен музеј II, 1960-61, Штип, 47-65.

⁵ Р. Пашиќ, Археолошка испитивања на локалитету „Орлова Чука“ код села Стар Караорман, Старица XXI, Београд 1972, 129-135; Р. Пашиќ, „Орлови Чуки“, Некропола под тумбама, Археолошки преглед 1987, Љубљана 1989 год. 78-79.

⁶ И. Микулчиќ, о.с. 205-206.

Табла I: Сл. 1 Баби, Штип; Сл. 2-4 Орлова Чука, Стар Караорман
Plate I: Fig. 1 Babi, Štip; Figs. 2-4: Orlova Čuka, Star Karaorman

Наочарести фибули со осмица се пронајдени на локалитетите Баби и Орлови Чуки (Т.І-1 и 2). Фибулата од тумулната некропола на локалитетот Баби е случаен наод,⁷ а фибулата од Орлови Чуки е пронајдена покрај левиот страничен сид од гробот 2 во тумулот VI, без придружен материјал.

Кај овие фибули дисковите се поврзани со јазол во вид на осмица при што крајот на жицата која завршува во центарот на левиот диск продолжува од задната страна во игла која се прикачува во центарот на десниот диск.

Овој тип на фибули е широко распространет на Балканот, а во Македонија со посебен интензитет во текот на полното железно време. Преставуваат чести наоди по долината на Вардар (Сува Река, Милци, Дебели, Чаушица и т.н.)⁸ и во Пелагонија⁹ каде се датираат во текот на VIII и посебно во VII век пред н.е.

Наочарести фибули без осмица (Т.І-3 и 4) се откриени на локалитетот Орлови Чуки, до гробот бр. 1 од тумулот I, покрај десниот страничен сид. Во истиот гроб се откриени и следниве наоди: двонавојна лачна фибула (Т.ІІ-5), спирални белегии, обетка и мала алка (Т.ІV-1, 2). Кај ови фибули иглите излегуваат од задната страна на дисковите кои се директно поврзани меѓу себе без посредство на осмица. Се среќават од Алпите па сè до Северна Грција. На територијата на Македонија ги има во Повардарјето (Дабици – Сопот, Грчиште, Дебели, Чаушица итн.)¹⁰ и во Пелагонија (Касарни, Живојно),¹¹ сите датирани од VIII до –VII век, со забелешка дека примероците со помали димензии би требало да бидат последни во употреба, до крајот на VII век пред н.е.

Втората група на фибули ги опфаќа лачните фибули, кои за разлика од наочарестите се почести облици во некрополите од железното време во Штипско. Се среќаваат на локалитетите: Криви Дол – Радање, Орлови Чуки и Горно Поле, Стар Караорман.

Врз основа на конструкцијата можат да бидат: еднонавојни, двонавојни и од т.н. малоазиски тип.

Фибули со еден навој претставуваат примероците откриени на локалитетот Криви Дол – Радање (Т.ІІ-1, 2, 3 и 4). Една ваква фибула (Т.ІІ-1) е пронајдена во гробот бр. 5, во кој била извршена двојна инхумација, под левата рака на скелетот 2. Покрај фрагменти од домашна керамика, во гробот се пронајдени и други наоди како: приврзок-садче со поклопец, бико-

⁷ Рекогносцирање 1977, 3. Белдедовски.

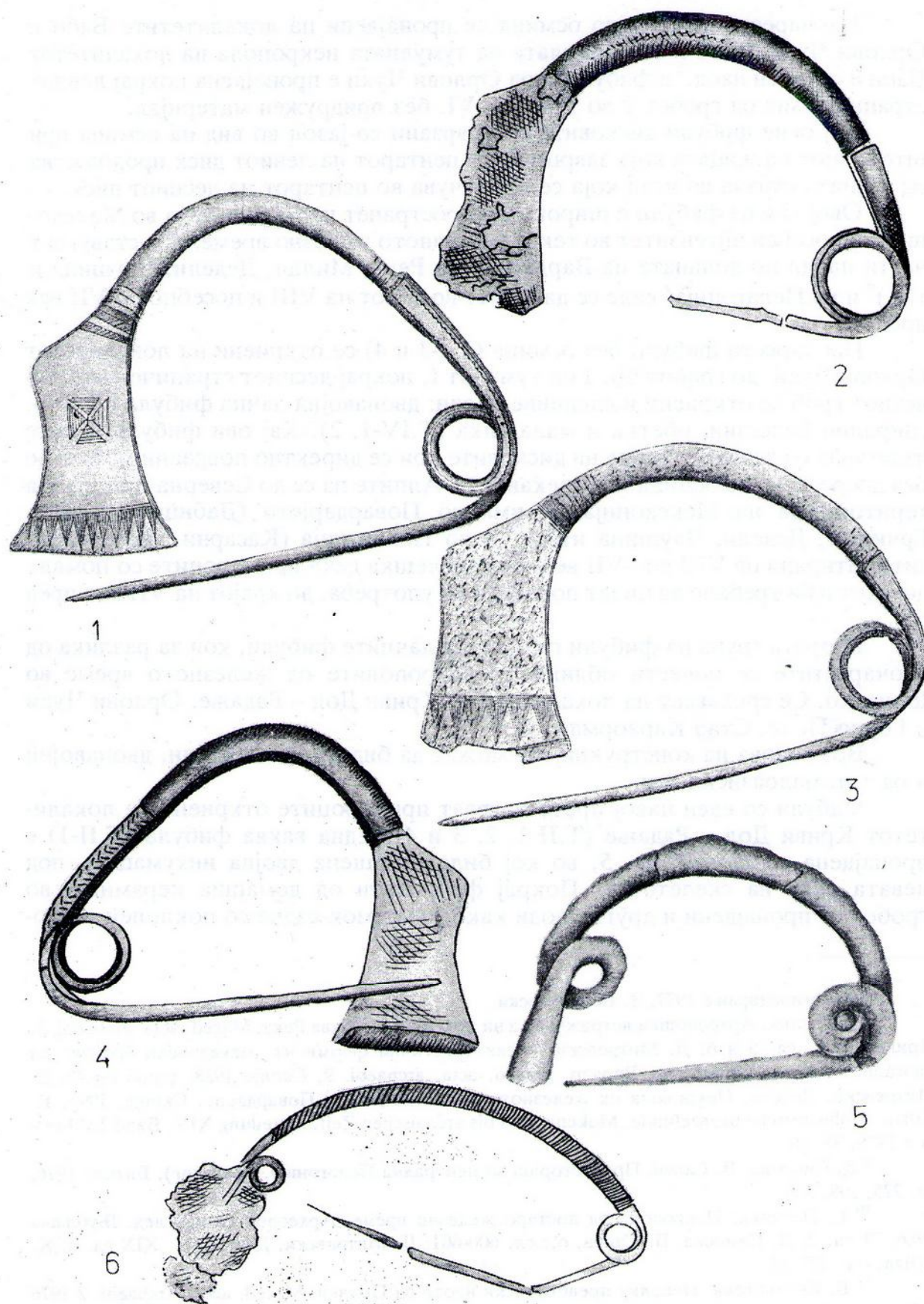
⁸ Р. Пашиќ, Археолошки истражувања на локалитетот Сува Река, *Maced. acta. archaeol.* 3, Прилеп 1977, сл. 5 и 6; Д. Митревски, карактеристични форми на „македонски бронзи“ од наоѓалиштата по долината на Вардар, *Maced. acta. archaeol.* 9, Скопје 1988, (гроб бр 4); Д. Митревски, Дебели, Некропола од железното време во Долно Повардарие, Скопје, 1991; K. Kilian, *Prahistorische bronzefunde, Mukenischen bis archaischen Zeit. Abteilung XIV. Band 2, München* 1975, Tf. 36.

⁹ Д. Симоска, В. Санев, Предисторија во централна Пелагонија, (Каталог), Битола 1976, сл. 275, 298, 300.

¹⁰ Ѓ. Петачки, Некропола од постаро железно време, Археолошки преглед, Љубљана 1986, 71 сл. 2; Д. Симоска, В. Санев, о.с.сл. 600-601; Д. Митревски, Дебели, Т. XIX сл. 6; K. Kilian, о.с. TF. 37.

¹¹ Б. Китановски, Неколку преисториски наоди од Прилеп, *Maced. acta. Archaeol.* 2 1976 Prilep, st. 123 sl 3 (a,b); B. Josifofska, Izveštaj za zaštitno iskopuvanje na edna halštatska grobnica od celoto življenje, *Godišnik za etnologiju i folkloriku* 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 2681, 2682, 2683, 2684, 2685, 2686, 2687, 2688, 2689, 2690, 2691, 2692, 2693, 2694, 2695, 2696, 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2706, 2707, 2708, 2709, 2710, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2716, 2717, 2718, 2719, 2720, 2721, 2722, 2723, 2724, 2725, 2726, 2727, 2728, 2729, 2730, 2731, 2732, 2733, 2734, 2735, 2736, 2737, 2738, 2739, 2740, 2741, 2742, 2743, 2744, 2745, 2746, 2747, 2748, 2749, 2750, 2751, 2752, 2753, 2754, 2755, 2756, 2757, 2758, 2759, 2760, 2761, 2762, 2763, 2764, 2765, 2766, 2767, 2768, 2769, 2770, 2771, 2772, 2773, 2774, 2775, 2776, 2777, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782, 2783, 2784, 2785, 2786, 2787, 2788, 2789, 2790, 2791, 2792, 2793, 2794, 2795, 2796, 2797, 2798, 2799, 2800, 2801, 2802, 2803, 2804, 2805, 2806, 2807, 2808, 2809, 2810, 2811, 2812, 2813, 2814, 2815, 2816, 2817, 2818, 2819, 2820, 2821, 2822, 2823, 2824, 2825, 2826, 2827, 2828, 2829, 2830, 2831, 2832, 2833, 2834, 2835, 2836, 2837, 2838, 2839, 2840, 2841, 2842, 2843, 2844, 2845, 2846, 2847, 2848, 2849, 2850, 2851, 2852, 2853, 2854, 2855, 2856, 2857, 2858, 2859, 2860, 2861, 2862, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2868, 2869, 2870, 2871, 2872, 2873, 2874, 2875, 2876, 2877, 2878, 2879, 2880, 2881, 2882, 2883, 2884, 2885, 2886, 2887, 2888, 2889, 2890, 2891, 2892, 2893, 2894, 2895, 2896, 2897, 2898, 2899, 2900, 2901, 2902, 2903, 2904, 2905, 2906, 2907, 2908, 2909, 2910, 2911, 2912, 2913, 2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2920, 2921, 2922, 2923, 2924, 2925, 2926, 2927, 2928, 2929, 2930, 2931, 2932, 2933, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2939, 2940, 2941, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952, 2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 2967, 2968, 2969, 2970, 2971, 2972, 2973, 2974, 2975, 2976, 2977, 2978, 2979, 2980, 2981, 2982, 2983, 2984, 2985, 2986, 2987, 2988, 2989, 2990, 2991, 2992, 2993, 2994, 2995, 2996, 2997, 2998, 2999, 3000, 3001, 3002, 3003, 3004, 3005, 3006, 3007, 3008, 3009, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015, 3016, 3017, 3018, 3019, 3020, 3021, 3022, 3023, 3024, 3025, 3026, 3027, 3028, 3029, 3030, 3031, 3032, 3033, 3034, 3035, 3036, 3037, 3038, 3039, 3040, 3041, 3042, 3043, 3044, 3045, 3046, 3047, 3048, 3049, 3050, 3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3064, 3065, 3066, 3067, 3068, 3069, 3070, 3071, 3072, 3073, 3074, 3075, 3076, 3077, 3078, 3079, 3080, 3081, 3082, 3083, 3084, 3085, 3086, 3087, 3088, 3089, 3090, 3091, 3092, 3093, 3094, 3095, 3096, 3097, 3098, 3099, 3100, 3101, 3102, 3103, 3104, 3105, 3106, 3107, 3108, 3109, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114, 3115, 3116, 3117, 3118, 3119, 3120, 3121, 3122, 3123, 3124, 3125, 3126, 3127, 3128, 3129, 3130, 3131, 3132, 3133, 3134, 3135, 3136, 3137, 3138, 3139, 3140, 3141, 3142, 3143, 3144, 3145, 3146, 3147, 3148, 3149, 3150, 3151, 3152, 3153, 3154, 3155, 3156, 3157, 3158, 3159, 3160, 3161, 3162, 3163, 3164, 3165, 3166, 3167, 3168, 3169, 3170, 3171, 3172, 3173, 3174, 3175, 3176, 3177, 3178, 3179, 3180, 3181, 3182, 3183, 3184, 3185, 3186, 3187, 3188, 3189, 3190, 3191, 3192, 3193, 3194, 3195, 3196, 3197, 3198, 3199, 3200, 3201, 3202, 3203, 3204, 3205, 3206, 3207, 3208, 3209, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214, 3215, 3216, 3217, 3218, 3219, 3220, 3221, 3222, 3223, 3224, 3225, 3226, 3227, 3228, 3229, 3230, 3231, 3232, 3233, 3234, 3235, 3236, 3237, 3238, 3239, 3240, 3241, 3242, 3243, 3244, 3245, 3246, 3247, 3248, 3249, 3250, 3251, 3252, 3253, 3254, 3255, 3256, 3257, 3258, 3259, 3260, 3261, 3262, 3263, 3264, 3265, 3266, 3267, 3268, 3269, 3270, 3271, 3272, 3273, 3274, 3275, 3276, 3277, 3278, 3279, 3280, 3281, 3282, 3283, 3284, 3285, 3286, 3287, 3288, 3289, 3290, 3291, 3292, 3293, 3294, 3295, 3296, 3297, 3298, 3299, 3300, 3301, 3302, 3303, 3304, 3305, 3306, 3307, 3308, 3309, 3310, 3311, 3312, 3313, 3314, 3315, 3316, 3317, 3318, 3319, 3320, 3321, 3322, 3323, 3324, 3325, 3326, 3327, 3328, 3329, 3330, 3331, 3332, 3333, 3334, 3335, 3336, 3337, 3338, 3339, 3340, 3341, 3342, 3343, 3344, 3345, 3346, 3347, 3348, 3349, 3350, 3351, 3352, 3353, 3354, 3355, 3356, 3357, 3358, 3359, 3360, 3361, 3362, 3363, 3364, 3365, 3366, 3367, 3368, 3369, 3370, 3371, 3372, 3373, 3374, 3375, 3376, 3377, 3378, 3379, 3380, 3381, 3382, 3383, 3384, 3385, 3386, 3387, 3388, 3389, 3390, 3391, 3392, 3393, 3394, 3395, 3396, 3397, 3398, 3399, 3400, 3401, 3402, 3403, 3404, 3405, 3406, 3407, 3408, 3409, 3410, 3411, 3412, 3413, 3414, 3415, 3416, 3417, 3418, 3419, 3420, 3421, 3422, 3423, 3424, 3425, 3426, 3427, 3428, 3429, 3430, 3431, 3432, 3433, 3434, 3435, 3436, 3437, 3438, 3439, 3440, 3441, 3442, 3443, 3444, 3445, 3446, 3447, 3448, 3449, 3450, 3451, 3452, 3453, 3454, 3455, 3456, 3457, 3458, 3459, 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470, 3471, 3472, 3473, 3474, 3475, 3476, 3477, 3478, 3479, 3480, 3481, 3482, 3483, 3484, 3485, 3486, 3487, 3488, 3489, 3490, 3491, 3492, 3493, 3494, 3495, 3496, 3497, 3498, 3499, 3500, 3501, 3502, 3503, 3504, 3505, 3506, 3507, 3508, 3509, 3510, 3511, 3512, 3513, 3514, 3515, 3516, 3517, 3518, 3519, 3520, 3521, 3522, 3523, 3524, 3525, 3526, 3527, 3528, 3529, 3530, 3531, 3532, 3533, 3534, 3535, 3536, 3537, 3538, 3539, 3540, 3541, 3542, 3543, 3544, 3545, 3546, 3547, 3548, 3549, 3550, 3551, 3552, 3553, 3554, 3555, 3556, 3557, 3558, 3559, 3560, 3561, 3562, 3563, 3564, 3565, 3566, 3567, 3568, 3569, 3570, 3571, 3572, 3573, 3574, 3575, 3576, 3577, 3578, 3579, 3580, 3581, 3582, 3583, 3584, 3585, 3586, 3587, 3588, 3589, 3590, 3591, 3592, 3593, 3594, 3595, 3596, 3597, 3598, 3599, 3600, 3601, 3602, 3603, 3604, 3605, 3606, 3607, 3608, 3609, 3610, 3611, 3612, 3613, 3614, 3615, 3616, 3617, 3618, 3619, 3620, 3621, 3622, 3623, 3624, 3625, 3626, 3627, 3628, 3629, 3630, 3631, 3632, 3633, 3634, 3635, 3636, 3637, 3638, 3639, 3640, 3641, 3642, 3643, 3644, 3645, 3646, 3647, 3648, 3649, 3650, 3651, 3652, 3653, 3654, 3655, 3656, 3657, 3658, 3659, 3660, 3661, 3662, 3663, 3664, 3665, 3666, 3667, 3668, 3669, 3670, 3671, 3672, 3673, 3674, 3675, 3676, 3677, 3678, 3679, 3680, 3681, 3682, 3683, 3684, 3685, 3686, 3687, 3688, 3689, 3690, 3691, 3692, 3693, 3694, 3695, 3696, 3697, 3698, 3699, 3700, 3701, 3702, 3703, 3704, 3705, 3706, 3707, 3708, 3709, 3710, 3711, 3

Табла II: Сл. 1-4 Криви Дол, Радање; Сл. 5,6 Орлова Чука, Стар Караорман
 Plate II: Figs. 1-4 Krivi Dol, Radanje; Figs. 5,6 Orlova Čuka, Star Karaorman

нусен прешлен за вретено, бронзени белегзици и сл. (Т.IV-3, 4, 5, 6). Другите примероци се случајни наоди од истата некропола. Овие фибули имаат асиметрично издолжена нога и копјест завршеток на лакот пред да премине во навој. Можат да бидат украсени со врежани геометриски орнаменти (шрафиграни четириаголници и малтешки крст) (Т.II-1-3). Врз основа на изнесените елементи се смета дека овие фибули потекнуваат од т.н. островски тип – геомертиски фибули во Грција. Присутни се на поширокото егејско подрачје, во Троја и на егејските острови. Во внатрешноста на Балканот ги нема, меѓутоа во јужноповардарскиот регион (околината на Валандово Сува Река, Милци, вардарски Рид, Чаушица) се среќаваат во повеќе варијанти и како такви се сметаат за локален продукт, карактеристичен за VII век пред н. е.¹²

Лачни фибули со две петелки откриени се во два случаја на некрополата Орлови Чуки, с. Стар Караорман (Т.II-5 и 6). Првиот примерок е откриен во гробот број 1 од тумулот I и тоа во пределот на градите на инхумираниот покојник. Покрај вообичаената брегалничка керамика, со него се откриени и спирални белегии, обетка и една мала алка (Т.V-1, 2). Втората фибула претставува наод од гробот 2 во тумулот –, најдена исто така во пределот на градите. Покрај неа во истиот гроб се откриени уште и: еден железен меч, еден железен предмет (најверојатно нож), калотесто копче, салталеони (Т.IV-7, 8 и 9), неколку шајки и оштетена украсна игла. Иако едната фибула има триаголна а другата кружна нога, двете се со тордиран лак и две петелки. Ваквите фибули се доста присутни на Балканот и се врзуват за постарата фаза на железното време II (според М. Гарашанин).

Фибулата со кружна нога директно се врзува, од една страна за ваквиот наод од најстариот гроб во Милци, гробот бр. 31/35,¹³ а од друга за наодот од тумулите во Влаштица, на Косово,¹⁴ кои хронолошки се движат од крајот на VIII до почетокот на VII век пред н.е.

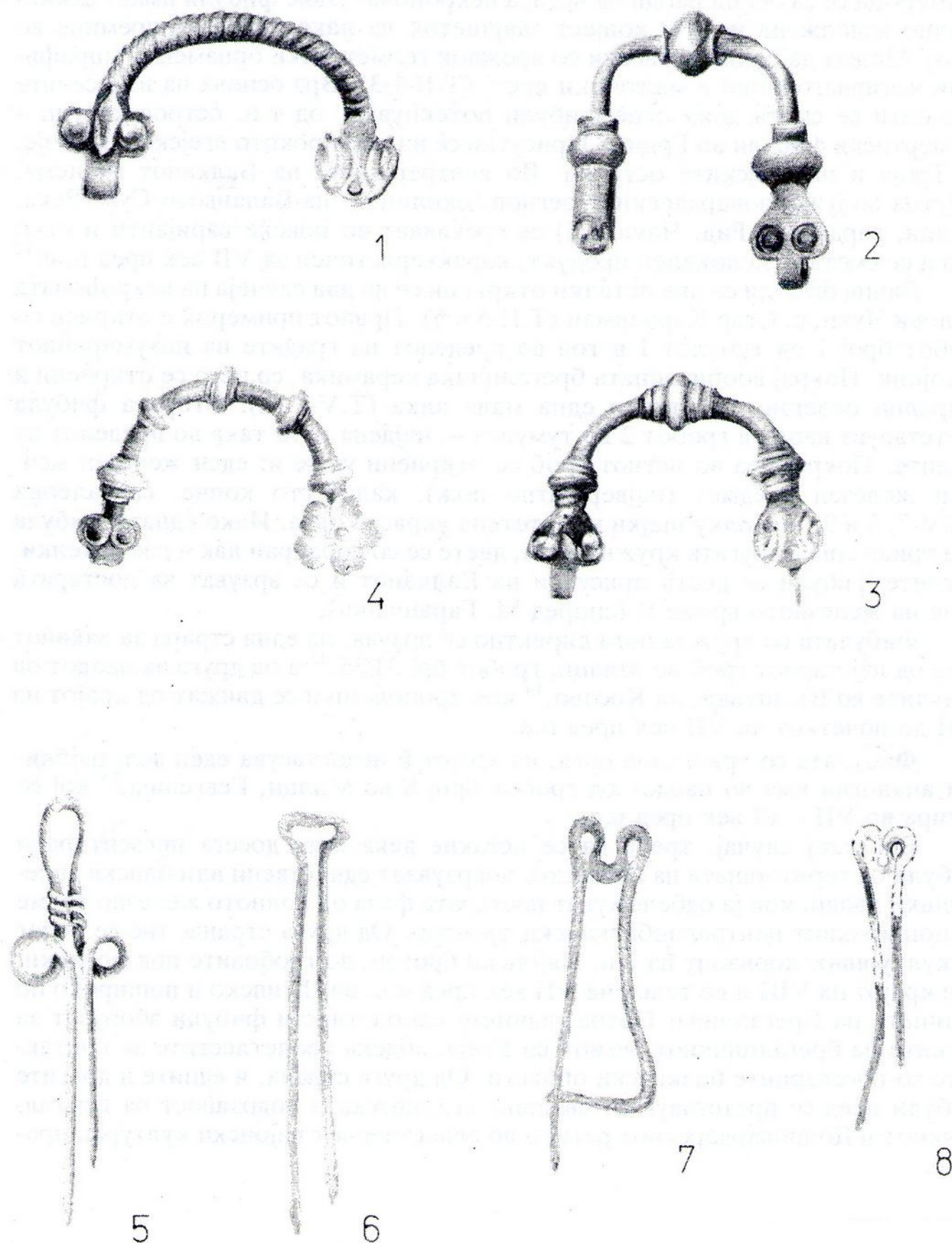
Фибулата со триаголна нога, на крајот ѝ недостасува еден дел, најблиски аналогии има во наодот од гробот број 8 во Милци, Гевгелија,¹⁵ кој се датира во VII – VI век пред н.е.

Во секој случај, треба да се истакне дека сите досега презентирани фибули од територијата на Штипско, поврзуваат единствени или блиски археолошки наоди, кои ја одбележуваат постарата фаза од полното железно време на поширокиот централнобалкански простор. Од друга страна, тие се белег на културниот хоризонт на т.н. Пајонски бронзи, во гробовите под могилки, кон крајот на VIII и во текот на VII век пред н.е. во Штипско и широко по долината на Брегалница. Потоа, лачните еднотелести фибули зборуваат за врските на брегалничкиот регион со Егеја, додека дводелестите за контактите со посеверните балкански области. Од друга страна, и едните и другите фибули пред сè претставуваат сведоци за генетската поврзаност на Брегалничкиот и Долновардарскиот регион во единствениот пајонски културен простор.

¹² D. Mitrevski, Bow fibulae From Iron age sites The Vardar valley, 31 (Со наведената литература).

¹³ D. Mitrevski, Bow fibulae From Iron age sites The Vardar valley, 31 (Со наведената литература).
гелија, Зборник на Археолош-

Табла III: Сл. 1-3 Горно Поле, Стар Караорман; Сл. 4 Марков Камен, Ново Село – Штип; Сл. 5,6 Криви Дол, Радање; Сл. 7,8 Горно Поле, Стар Караорман

Plate II: Figs. 1 Gorno Pole. Star Karaorman; fig. 4 Markov Kamen, Novo Selo –

Štip Print to PDF without this message by purchasing novaPDF (<http://www.novapdf.com/>)

Следниот тип лачни фибули битно се одвојува и хронолошки и формално од претходните наоди. Се работи за т.н. малоазиски тип фибули, кои се откриени на локалитетите Горно Поле, с. Стар Караорман и Марков Камен кај Ново Село.

Во зависност од бројот на задебелувањата на лакот можат да се поделат во три варијанти и тоа како: а) фибули со тордиран лак без задебелувања (Т. III-1); б) фибули со три биконусни задебелувања (Т. III-2, 3) и в) фибули со пет биконусни задебелувања (Т. III-4).

Фибулата од првата варијанта (Т. III-1) е откриена во камениот насип над гробот бр. 4 од Горно Поле, заедно со бронзена белезија (TV-1) и делови од мал железен нож. Фибулата од втората варијанта (Т. III-2) е најдена во средишниот дел на гроб бр. 2 исто така во Горно Поле, заедно со фрагментирана двојна игла (Т. III-8), железен бодеж (Т. V-2), околу 40 мониста од килибар и со чифт обработени приврзоци (TV-3). И втората ваква фибула (Т. III-3) е откриена на истата некропола, меѓутоа од надворешната страна, покрај западниот сид на гроб 2. Заедно со неа се пронајдени: бронзена ажурирана апликација, мониста од стаклена паста со „окца“ и еден неодреден предмет од сплескана бронзена жица во облик на двоен лак (TV.4-6).

Третата варијанта на малоазиска фибула (Т. III-4) претставува исто така гробен прилог, откриена заедно со сиво печена керамика, работена на колце, во гроб со инхумиран покојник.

Овие фибули се познати и како Штрабачки тип, според познатото депо од Штрбци.¹⁶ На територијата на Македонија не се појавуваат пред крајот на VI век пред н.е. ниту пак по III век од истата ера. Фибулата од првата варијанта е доста слична на наодот од Три Челоусти кај Охрид.¹⁷ Пораспространет облик се фибулите со задебелувања на лакот. Така, нашите фибули од втората варијанта ѝ припаѓаат на III група, а фибулата од третата варијанта на V група фибули според типолошката класификација на Б. Китановски.¹⁸ Нивни блиски аналогии среќаваме на целиот Балкански Полуостров (Калдрма-Прилеп, Момишки-Титоград, на повеќе локалитети во Бугарија, Романија, Грција и Албанија).¹⁹ Што се однесува до нивното потекло, сите мислења главно се сведуваат на тоа дека треба да се бара на Балканот. Не е исклучена и можноста да биле произведувани на територијата на Македонија со оглед на големиот број различни варијанти на вакви фибули од Охридско, Пелагонија, Повардарјето и Источна Македонија. (Д. Капија, Милци, Чаушица, Жданец, Винаца итн.)

Во секој случај, фибулите од оваа група биле долго време во употреба од крајот на VI до III век пред н.е. Меѓутоа, наодите од некрополата Марков Камен кај Ново Село, Штипско, поврзуваат единствени појави, кои не би

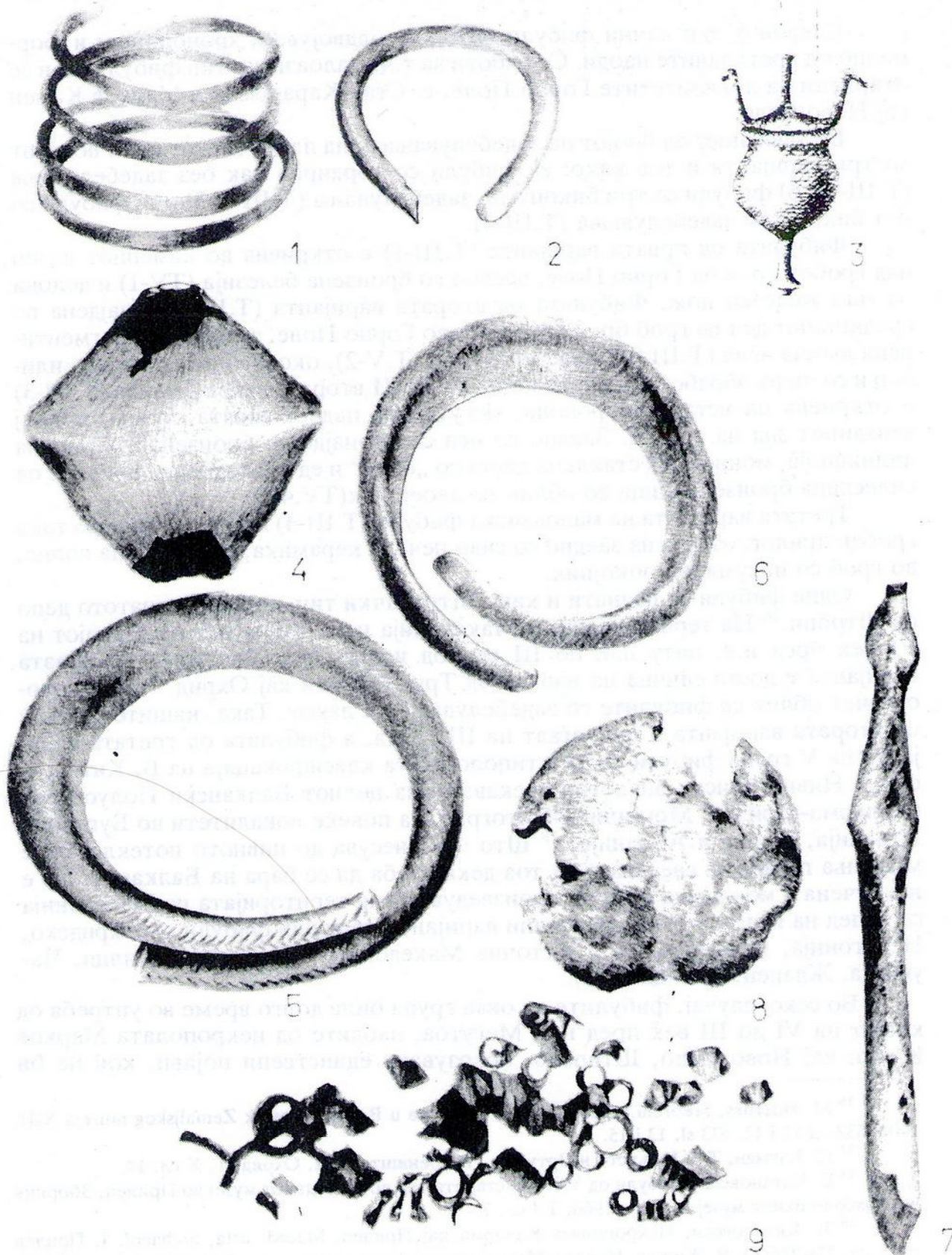
¹⁶ M. Hoernes, Srebreni pokladni nalazi iz Štrbca u Bosni, Glasnik Zemaljskog muzeja XIII, 1901, 532, sl. 11 i 12, 533 sl. 13 i 15.

¹⁷ П. Кузман, Три Челоусти и Вртуљка, Требениште 1972, Охрид, Т. X сл. 14.

¹⁸ Б. Китановски, Фибули од V-III од старата ера во Народниот музеј во Прилеп, Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје 1966, Т. I сл. 7.

¹⁹ Б. Китановски, Некрополата Калдрма кај Прилеп, Maced. acta, archaeol. I, Прилеп 1975, сл. 274-276; О. В. Жижич, Налаз у Момишичима, Старица н.с. књ. XV-XVI, Београд 1966, 196-197, сл. 25а; Р. Попов, С. Б. А. Н. VI, 154 обр. 12; D. Berciu, Arheologia prehistoria Olteniei, Grgiova 1939, sl. 223 br. 1,2,4,5,6,7,8,11; М. Хернес, ГЗМ XIII (1901) 527-528, сл. 2; Olimpija IV (1938) fig 373,377, M. Hornes, tresor d'objets d'argent trouve a Štrbci en Bosnie, Paris 1900, p. 3, figl; P. Amandru, Collection Helene Stathatos, Les bijoux antiques Strazburg 1953, p. 56, fig 30; J. Brunšid, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva VI (1902), 81.

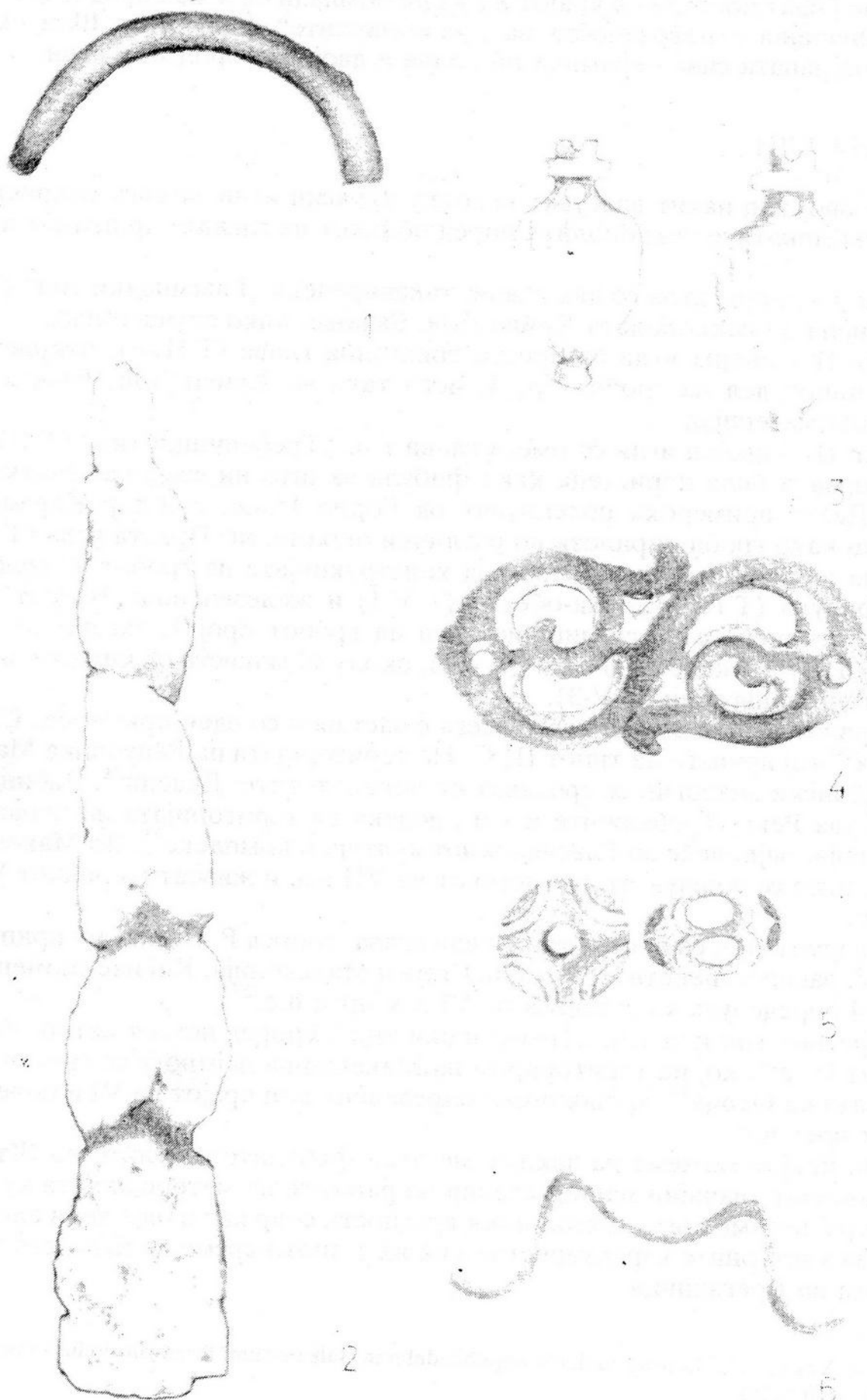

Табла IV: Сл. 1,2 Орлова Чука, Стар Караорман; Сл. 3-6 Криви Дол, Радање; Сл. 7-9 Орлова Чука, Стар Караорман

Plate IV: Figs. 1,2 Orlova Čuka, Star Karaorman; Figs. 3-6 Krivi Dol, Radanje; Figs. 7-9 Orlova Čuka, Star Karaorman

Табла V. Сл. 1-6 Горно Поле. Стан Караорман

можеле да бидат постари од крајот на VI ни помлади од V век пред н.е. Во таа смисла, значајна е поврзаноста на „малоазиските“ фибули од Штипско со наодите на раната сива керамика на колце и двојните бронзени игли.

ДВОЈНИ ИГЛИ

Во овој вид накит влегуват неколку украсни игли за коса откриени на погоре споменатите некрополи. Според обликот на главата припаѓаат на три типа:

Тип I – двојна игла со два навои, таканаречена „Гласиначки тип“ (Т.III-5), откриена во некрополата Криви Дол, Радање, како случаен наод.

Тип II – двојна игла со проста триаголна глава (Т.III-6), откриена во југоисточниот дел на гробот бр. 4, исто така во Криви Дол, Радање, без придружен материјал.

Тип III – двојни игли со омега глави т.н. „Требенишки тип“ (Т.III-7,8), од кои првата била користена како фибула за што ни сведочат свитканите краци. Двата примерока потекнуват од Горно Поле, с. Стар Караорман, откриени како гробни прилози во различни околности. Првата игла (Т.III,7) е најдена во нафрлените камења под конструкцијата на гробот 4, заедно со лачна фибула (Т.III-1), алка-обетка (Т.V-1) и железен нож. Втората игла (Т.III-8) откриена е во средишниот дел на гробот број 2, заедно со лачна фибула (Т.III-2), железен бодеш (Т.V-2), околу 40 мониста од килибар и чифт обработени приврзоци (Т.V-3).

Првиот тип на двојни игли засега е застапен со еден примерок. Според Р. Васиќ²⁰ тој припаѓа на типот III C. На територијата на Република Македонија најблиски аналогии се среќават на локалитетите: Дедели²¹, Дабици-Сопот²², Сува Река, Требениште и т.н., додека на територијата на поранешна Југославија, најповеќе во Гласиначкиот културен комплекс²³. Во Македонија ваквите игли се појавуваат кон истекот на VII век и живеат до раниот VI век пред н.е.

Вториот тип, со проста триаголна глава, според Р. Васиќ, му припаѓа на типот Ic, распространети во северна Егеја и Македонија. Кај нас споменатиот автор ги определува како појава од VI век пред н.е.²³

Третиот тип или т.н. „Требенишки тип“, според истиот автор, влегува во типот IV a²⁴, кој на територијата на Македонија најмногу се среќаваат во околината на Охрид²⁵, хронолошки определени кон крајот на VI и почетокот на V век пред н.е.

На крајот можеме да заклучиме дека фибулите и иглите во Штипско претставуваат значајни манифестации во рамките на материјалната култура, кои покрај несомнените археолошки вредности содржат и одредени елементи важни за културните карактеристики на железното време во Штипско т.е. по долината на Брегалница.

²⁰ R. Vasić, – Ein Beitrag zu den Doppelblenden in Balkanraum, Proehistorische zeitschrift 57, Bon 1982, Hef 2, 239

²¹ Д. Митревски, Дедели, Скопје 1991, 59.

²² Наодите од Сопот не се публикувани и се наоѓаат во Музејот на Македонија, Скопје.

²³ Praistorija Jugoslavenskih zemalja V. Zelezno doba, Sarajevo 1987, T. LHV sl. 1 i 11.

²⁴ R. Vasić, o.c., 226

²⁵ R. Vasić, ibid, 242

Наочарестите и лачните единавојни и двонавојни фибули го одбележуваат почетокот на развиеното железно време, додека малоазиските фибули и двојните игли (Требенишки тип) самиот крај, не само на железното време туку и на праисторијата во овој регион.

Од друга страна, културните карактеристики на овие наоди зборуваат за особеностите на железното време во овој регион, во кои посебно место и улога имаат, од една страна влијанијата од север преку долината на Јужна Морава и Пчиња, а од друга влијанијата од југ преку долината на Вардар.

TRAJČE NACEV – Štip

FIBULAE AND PINS FROM THE IRON AGE SITES IN THE VICINITY OF
ŠTIP

(SUMMARY)

Although the material presented in the article has in the most part already been published, a necessity has arisen for putting together the finds of fibulae and pins from the Iron Age sites in Štip and its surrounding. This is urged by the nature of the finds, because the fibulae and pins are exactly the part of the material culture that shows most explicitly the cultural and chronological features of the Iron Age. Scattered in various publications, in the context of different themes, they do not make the contribution that should usually be expected of them.

Fibulae

According to the basic features and the form, the fibulae can be divided into: spectacles fibulae and bow fibulae.

The spectacles fibulae of the type with so-called number eight in the middle have been discovered as grave finds in the tumulus necropolises „Babite“ located between Štip and Star Karaorman and in „Orlovi Čuki“ near Star Karaorman (Plate I; Figs. 1,2)

The spectacles fibulae without an eight have been discovered in „Orlovi Čuki“ near Star Karaorman.

Either type of the bow fibulae represent a distinctive feature of the material culture in Bregalnica Valley in the 8th and 7th centuries BC.

The bow fibulae could here be met with as one-knotted, two-knotted and of the so-called Asia Minor type.

One-knotted type of fibulae have been discovered within necropolis Krivi Dol near Radanja (Pl. II: Figs. 1-4). Two-knotted fibulae have been found at the site Orlova Čuka (Pl. II: Figs. 5,6). All these bow fibulae are closely associated with the phenomena that mark the older phase of the advanced Iron Age. They belong

Цртежите се изработени од Бранко Најдовски, конзерватор, вработен во Заводот за заштита на спомениците на културата и Народен музеј, Штип.

to the cultural horizon of the so-called Paionian Bronzes in the graves under Tumulus from the close of the 8th and particularly throughout the 7th century BC. The one-knotted fibulae provide evidence for the relations of the Štip Region with Aegeus, and the two-knotted, for the contacts with the northern Balkan areas. On the other hand, either type provide evidence for the genetic relations of the Bregalnica and Lower Vardar Regions within the unipartite Paionian space.

The bow fibulae of Asia Minor type have been discovered in the necropolises Gorno Pole, Star Karaorman and Novo Selo (Pl. III: Figs. 1-4). Found as grave goods in the graves with inhumated deceased, they associate unique phenomena. Particularly indicative is their relation with the early grey pottery made on potter's wheel and the double pins of Trebenište type, which indicates a period that doesn't go back earlier than the close of the 6th and later than the 5th century BC.

Pins

Three types of double pins come from the surrounding of Štip, namely, the two-knotted pins (Glasinac type), the pins with triangular plain head and the double pins of the so-called Trebenište type. A pin of the so-called Glasinac type has been found in Krivi Dol near Radanja (Pl. III: Fig. 5) and the same is true for the pin with plain triangular head (Pl. III: Fig 6). The two pins of the Trebenište type belong to the necropolis Gorno Pole, Star Karaorman. (Pl. III: Figs. 7,8).

The double pin of the Glasinac type is the earliest one and is assigned to the close of the 7th and the turn of the 6th century BC, the pin with plain triangular head to the 6th century, whereas the two omega or Trebenište type pins are attributed to the close of the 6th and the 5th century BC.

The spectacles type of fibulae, as well as the bow fibulae with one or two knots have marked the beginning of the advanced Iron Age in the Štip region, whereas the Asia Minor fibulae and the pins of the Trebenište type indicate the close of the Iron Age and the Prehistory in a whole.

The cultural distinctive features of these finds speak in favour of the peculiarities of the Iron Age in this region, in which a prominent place is occupied and significant part is played by the influences coming from the north through the South Morava and Pčinja Valleys, on one hand, and by the influences coming from the south through the Vardar Valley, on the other.